

Csomós Anita

Andrássy György Katolikus Közgazdasági

Technikum, Gimnázium és Kollégium

30 ÉVE SZABADON

Márai Sándor írja a Mennyből az angyal című versében:

„...véggépp nem értik –

Ők, kik örökségbe kapták –;

Ilyen nagy dolog a Szabadság?”

Én is közéjük tartozom, hiszen majdnem másfél évtizeddel a rendszerváltozás után születtem. A szüleim azonban részesei voltak ennek a történelmi jelentőségű időszaknak, és anyukám nagyon szívesen mesélt az emlékeiről. Több történet maradt rám a nagymamámtól is, aki sajnos szeptember óta már nincs köztünk, de sok mindent megosztott velem az életéről.

Érdekes véletlen, hogy anyukám a rendszerváltozás idején pontosan annyi idős volt, mint én most: végzős gimnazista. Elmondása szerint körülötte mindenki óriási érdeklődéssel kísérte az eseményeket. Először nem is akarták elhinni, hogy ilyen nagy változások előtt állnak, hiszen addig minden állandónak tűnt. Egyetlen ember volt csak a közvetlen környezetében, akitől rendszeresen azt hallotta, hogy: „Ez a bitang banda meg fog bukni!”. Édesanyjának a pap nagybátyja ugyanis ezt időről-időre, tényként közölte a családdal. Senki nem mert neki ellentmondani, inkább hallgattak, és nem is gondolták, hogy a nagybácsinak egyszer igaza lesz. Anyukám néha elcsípett a felnőttek beszélgetéséből furcsa mondatokat, mint pl. Szűcs – az egyik távoli rokon – „ült 56 miatt”. Gyerekfejjel persze nem tudta, miről is van szó, de aztán eljött az az idő, amikor mindez értelmet nyert. Addig is élte az akkori gyerekek mindennapi életét, melynek része volt, hogy elsős korában kisdobossá, majd ötödikben úttörővé avatták, a gimnáziumban pedig – a többi diákkal együtt – automatikusan beléptették a KISZ-be, vagyis a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe.

A 80-as évek második felében már látszódtott, hogy inog a fennálló hatalmi rendszer, a változások a küszöbön állnak. Ennek első szele a Szovjetunió felől kezdett fűjni, amikor ott Mihail Gorbacsovot választották pártfőtitkárnak. Addig a „Nagy Testvérnél” az volt a jellemző, hogy a legmagasabb pozíciókat idős, a fennálló rendszerhez végsőkéig ragaszkodó vezetők töltötték be. Az 1982–1984 közötti időszakban egymás után két pártfőtitkár csak igen rövid ideig (11 illetve 15 hónapig) volt hatalmon, ugyanis megválasztásuk után nem sokkal elhunytak. Nagypám – akit sajnos én már nem ismerhettem – nagyon szerette a vicceket. Ebben az időszakban ez volt a kedvence: „Honnan szerzik az amerikaiak az elnöküket? Hát

Hollywoodból!” (Az USA akkori elnöke, Ronald Reagan ugyanis korábban színész volt.) A vice így folytatódott: „És a szovjetek? Hát az intenzívről!” Ezzel szemben 1985-ben a világpolitika színpadán megjelent Gorbacsov, aki relatíve fiatal volt (54 éves) és látta a változások szükségességét. Reformokat hirdetett, az általa bevezetett intézkedések orosz neve, vagyis a glasznosztj (nyíltság), és a peresztrojka (jelentése: átalakulás) egy idő után már mindenkinek ismerősen csengett, ugyanis tele volt velük minden híradó. Tekintettel a „nemzetközi helyzet fokozódására”, a gimnázium, ahol anyukám tanult, meghívott egy külpolitikai elemzőt, ma úgy mondanánk, hogy interaktív előadásra. Ebből anyukámban leginkább az maradt meg, hogy a szakértő szerint az USA helyeselve figyeli a szovjet változásokat, hiszen neki sem érdeke, hogy a kommunista nagyhatalom élére valami „gőzfejű marsall” kerüljön.

A Szovjetunióban történtek természetesen kihatottak az egész keleti blokkra. Magyarországon a több évtizede hatalmon lévő pártfőtitkár, Kádár János helyére 1988 tavaszán Grósz Károly került. Nagypám kedvenc vice akkor az lett: „Hogyan kell ragozni azt, hogy grósz?” (A szó jelentése németül köztudottan: nagy.) „Hát úgy, hogy, grósz, grószabb, legrosszabb!” Ez egyértelműen kifejezte azt, amit akkoriban az emberek gondoltak: ha továbbra is a szocialista munkáspárt kezében marad az ország vezetése – személycsere ide, vagy oda – túl sok jóra nem lehet számítani.

A gimnáziumnak, ahol anyukám tanult, volt egy „keletnémet” kapcsolata. Ennek köszönhetően a második osztály végén, 1988. júliusában a diákok elmehettek a Német Demokratikus Köztársaságba (NDK) 3 hétre, építőtáborba. Természetesen anyukám is szívesen élt a lehetőséggel. A kint töltött idő alatt hétköznaponként dolgoztak (gyümölcsöt szedtek), hétvégén pedig a kirándulásé volt a főszerep. Így jutottak el Berlinbe, és maguk sem gondolták, hogy olyan formájában láthatják a várost, amelyben már nem sokáig marad fenn: szétválasztva Nyugat-, és Kelet-Berlinre, az NDK központjaként, ahol még sértetlenül áll berlini fal. És eszükbe sem jutott az, amit most már tényként tartanak számon: az ország ekkor már súlyos pénzügyi válságban volt, mely a teljes összeomlás irányába mutatott. A szocialista államokban megindult változásokat nem lehetett megállítani.

Hazánkban 1989 júniusában újratemették az 1956-os forradalomban kivégzett Nagy Imrét és társait, majd szeptemberben Magyarország megnyitotta az osztrák–magyar határt az NSZK-ba tartó keletnémet állampolgárok előtt. A kommunista rezsimek összeomlottak, és 1989. október 23-án a gimnázium dísztermében édesanyám a televízión keresztül, élő, egyenes adásban nézhette – ez csak a végzős diákok kiváltsága volt – amint Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke kikiáltotta Magyarországon a köztársaságot. Azután 1989 decemberében a romániai

forradalom szinte mindenkit a tévé képernyője elé szegezett, ugyanis a kelet-európai rendszerváltozások között ez volt a legvéresebb. Az ország diktátorát, Nicolae Ceaușescut és feleségét, Elena Ceaușescut megfosztották hatalmától és kivégezték. Magyarországon 1990. tavaszán sor került a pártidiktatúra utáni első szabad parlamenti választásokra. Ekkor egy új, ismeretlen dologgal találkoztak az addig egypártrendszerben élők, amit úgy hívnak, hogy választási kampány. Az utcákat korábban nem látott módon ellepték a plakátok, a különböző, újonnan alakult politikai pártokat népszerűsítve. Anyukám számára a leginkább emlékezetes a Magyar Demokrata Fórum egyik molinója volt: egy orosz katonát ábrázolt, hátulról, válltól felfelé, egyenruhában, tányérsapkával a fején. A plakát tetején cirill betűkkel a „Tovariszi konyec!” felirat szerepelt, mely magyarul annyit tesz: „Eltársak, vége!” – utalva arra, hogy a több évtizede Magyarországon állomásozó szovjet csapatok végre kivonulnak hazánkból. (Erről még sláger is született „Bye-bye, Szása” címmel, amit anyukámmal együtt meghallgattunk a youtube-on. A dalban – a vicces szövege ellenére – a lényeg benne van: az orosz katonákat „kivonták”, úgyhogy „mindenki boldogan integet”.) A választások természetesen az iskolában is szóba kerültek. Amikor az orosz tanár megkérdezte, hogy ki mehet már szavazni, a legtöbben feltették a kezüket, hiszen addigra már betöltötték a 18-at. „Büszkék lehettek rá, hogy részt vehettek ezen a jelentős eseményen!” – mondta a tanárnő és anyukám életében először (és ezidáig utoljára) kimondottan sajnálta, hogy 1972 augusztusában, és nem néhány hónappal korábban született. A választásokkal kapcsolatban még egy dologra határozottan emlékszik: amikor elérkezett a kampánycsend ideje, a Kossuth rádió reggeli műsorában – stílusosan – Kovács Kati „Most kéne abbahagyni...” című számát játszották. A rendszerváltozás az érettségizők, vagyis édesanyám évfolyama számára sajátos következménnyel járt. Mivel az 1945–1989 közötti események, így 1956 megítélése már teljesen más megvilágításba került, mint amit addig a diákoknak a történelemórákon tanítottak, az ő negyedikes tankönyvük 1945-nél véget ért, és érettségizniük is csak a másodig világháború végéig tartó időszakból kellett. Aztán amikor anyukám 1991-ben politikaelméletből vizsgázott, a tanárnő a kollokvium végén megkérdezte, hogy a tételek közül számára melyik volt a legérdekesebb. Ő gondolkodás nélkül rávágta, hogy az 1989/90-es időszak. Erre a tanárnő elmosolyodott, és elmondta, hogy eddig szinte mindenki ezt válaszolta. Azt már a nagymamám elbeszéléséből tudom, hogy a rendszerváltozás a munkahelyeken a „hatalmi helyzet” átrendeződését hozta magával. Addig ugyanis a „párttagok” (vagyis akik beléptek a hatalmon lévő Magyar Szocialista Munkáspártba) kimondatlanul ugyan, de különböző előnyöket élveztek (leginkább ők kerülhettek vezető pozícióba, leggyakrabban ők jutottak vállalati üdüléshez stb.). Nagymamám bankban dolgozott. Amikor az egykori párttitkár

szerette volna feleségét valamelyik jó munkakörbe elhelyezni és már nem sikerült neki, a többiek összesúgtak a háta mögött és mondták: „Elvirágzott már a piros könyv!” Nagyitól megtudtam, hogy az említett dokumentum nem a tiltott dolgok gyűjteménye volt, mint ahogy én azt első hallásra gondoltam, hanem a párttagsági könyv, melyet – ha a körülmények úgy kívánták – a tagok nagyon szerettek „meglobogtatni”.

A rendszerváltozás kapcsán az is nagyon élesen él anyukám emlékezetében, amikor 1991 májusában sor került a nyilasok és kommunisták által üldözött Mindszenty József bíboros hercegprímás temetésére az esztergomi bazilikában. A már említett katolikus pap nagybácsit ugyanis még soha életében nem látta olyan boldognak, mit akkor. Noha már betöltötte a 80. életévét, a fejében meg sem fordult, hogy ne vegyen részt az eseményen. Látszódtott rajta, úgy gondolja, most állt helyre a világ rendje. A már szintén emlegetett Szűcs úr (D. Szűcs László) is büszkén mutatta az elismerést, amit az 1956-os események során betöltött szerepéért kapott. Azóta pedig már emléktábat is elhelyeztek azon a házon, ahol évtizedekig élt.

Sor került a tulajdonviszonyok rendezésére, vagyis a kárpótlásra is, mely a korábban elvett földbirtokok, üzletek kapcsán sok családot érintett. Az egyház is visszakapta ingatlanjait, köztük azt az épületet is, mely addig Egerben a házasságkötő terem volt. Ez anyukámnak némi szívfájdalmat jelentett, mert elmondása szerint kora gyermekkorától gyönyörködött „a házasságkötő” falfestményében. Egy fiút és egy lányt ábrázolt, először néhány éves korukban, majd láthattuk őket kiskamaszként, végül pedig mint felnőttek, egy párt alkotva. Anyukám mindig úgy képzelte, hogy egyszer majd ő is itt, az általa csodált festmény előtt fogja kimondani a boldogító igent. Természetesen az egri városháza díszterme is gyönyörű volt, ahol végül is apukámmal összekötötték az életüket, de azért egy kicsit sajnálta, hogy gyerekkori álma – a történelmi fordulatok miatt – nem valósulhatott meg.

A rendszerváltozás érdekes velejárója voltak még több utcanév megváltozása. Akkoriban szinte minden településen volt Lenin út, – Egerben pl. még Csapajev sétány is, ami egy orosz katonatisztról kapta a nevét – melyeket aztán viharos gyorsasággal kereszteltek át. Persze azért kivételek mindig akadtak. Nagymamám mesélte, hogy a 90-es évek elején bejött a bankba egy ügyfél. Ő elkérte a személyi igazolványát, ami akkor még papír alapú, könyv formájú volt és a lakcímet is tartalmazta. Amikor belenézett, meglepődve látta, hogy abban címként valamelyik Eger környéki kis falu Lenin utcája szerepel. Természetesen rákérdezett, hogy aktuális-e még az adat, amikor az ügyfél a világ legtermészetesebb hangján közölte, hogy: „Igen, nálunk Lenin

még haver!” Ezen persze mindenki jó mosolygott, és valószínűleg hamarosan ott is sor került a „korszerűsítésre”. A névváltozás azonban nem csak az utcákat érintette. Mivel akkoriban az egymástól távolabb élő családtagok leginkább leveleztek, így 1991-ben nagyinak a nővére a következő szöveggel küldött meghívást: „Várunk Benneteket Tiszaújvárosba, gyertek, hiszen itt még úgysem jártatok!” A helyet ugyanis, ahol laktak (laknak) korábban Leninvárosnak hívták.

A városokból, falvakból eltűntek a Lenin szobrok, amelyek addig kötelező jelleggel minden településen megtalálhatók voltak. Mivel anyukám 1992-ben Budapesten tanult, véletlenül tanúja lehetett, amit lebontják Osztapenkónak, a szovjet Vörös Hadsereg egykori századosának szobrát, amely 1951-től állt a Balaton felé vezető autópálya kezdeténél, zászlót lengetve.

És végül egy történet a családi legendáriumból, amely mutatja, hogy a rendszerváltozásra ugyan 1989/90-ben sor került, azonban az emberek lelkéből az előző évtizedek nem „törlődtek ki” olyan egyszerűen. Az öcsém 2004 novemberében született. Október végén, november elején nagymamám már komolyan elkezdett aggódni amiatt, hogy a kisunokája november 7-én fog világra jönni. Ez a nap nekem ugyan nem mond semmit, de a „régiben” állami ünnep volt, a „nagy októberi szocialista forradalom” évfordulója. Saját bevallása szerint anyukámnak is eszébe jutott, mennyire nem szeretné, ha a fiának akkor lenne a születésnapja. Aztán az öcsém 2004. november 6-án, épen, egészségesen világra jött, és amikor már mindenki túl volt a nagy örövendezésen az új családtag érkezése miatt, nagymamám megkönnyebbülve megjegyezte: „Szerencsére nem lett kis kommunista!” És ezt azután minden évben újra elmondta, amikor a születésnapot megünnepeltük. Idén – nagymamára emlékezve – már a mi szánkából hangzott el ez a szállóigévé vált mondat.

Úgy tartják, hogy az életet csak akkor érthetjük meg igazán, ha visszatekintünk, de élni csak úgy tudjuk, ha előre nézünk. Nekem jó volt hallgatni a rendszerváltozáshoz kapcsolódó történeteket, melyeket meg is örökíthettem. Valószínű, hogy én is átélék majd olyan „történelmi időket”, amelyekről a következő nemzedék érdeklődve fog kérdezni, de hogy mi minden történik majd a világban, még nem tudhatjuk – hiszen a múlt történelem, a jövő pedig rejtelem. Az biztos, hogy én is szívesen mesélek majd az élményeimről, mert, ahogy Babits Mihály mondta: „Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe.”